

Олена КАНТЕРМАН, юрист

СТРОК ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ ДЛЯ СПИСАННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ: 9 АКТУАЛЬНИХ ЗАПИТАНЬ

Одна з підстав для списання безнадійної заборгованості – закінчення строку позовної давності. Щоб правильно визначити, у який же момент закінчується цей строк, потрібно знати декілька юридичних правил. Розглянемо їх у цій консультації і відповімо на запитання, що виникають за цією темою.

Загальні правила

Правила обчислення строку давності викладені в гл. 19 ЦК, яка так і називається «Позовна давність». Згідно зі ст. 256 ЦК **позовна давність** – це встановлений законом строк, протягом якого юридична і фізична особа має право звернутися до суду з вимогою про захист свого порушеного права або інтересу.

Розрізняють два види строків позовної давності:

- 1) загальний**, який становить 3 роки (ст. 257 ЦК);
- 2) спеціальні**, установлені різними нормами ЦК та іншими законодавчими актами, наприклад:
 - для стягнення неустойки (штрафу, пені) – 1 рік (ст. 258 ЦК);
 - відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням майна, переданого в оренду, – 1 рік (ст. 786 ЦК);
 - відшкодування орендареві витрат на поліпшення орендованого майна – 1 рік (ст. 786 ЦК).

Також при обчисленні строку позовної давності для списання заборгованості потрібно враховувати, що в деяких випадках такий строк може:

- зупинятися (ст. 263 ЦК);
- перериватися (ст. 264 ЦК);
- узагалі не поширюватися на деякі вимоги (ст. 268 ЦК).

Про ці та інші особливості обчислення строків позовної давності ми розповімо у відповідях на запитання.

Відповіді на актуальні запитання

- 1** Чи можуть сторони договору змінити строк позовної давності і якщо так, то як це правильно зробити?

Так, можуть. Це передбачено ст. 259 ЦК. Але потрібно зважити на те, що строк позовної давності може бути змінений **тільки в бік збільшення**. Тобто зменшити встановлений законодавством строк сторони договору не мають права.

Угода про зміну строку позовної давності повинна бути оформлена письмово і підписана сторонами договору. Оформити таку угоду можна **шляхом включення до договору відповідного пункту**. Якщо ж договір між сторонами вже укладений і в ньому не було умови про зміну строку позовної давності, це можна зробити пізніше, **підписавши додаткову угоду до чинного договору**.

Умова про збільшення строку позовної давності в договорі може бути сформульована таким чином:

«**17.1.** Сторони дійшли згоди, що строк позовної давності щодо зобов'язань сторін за цим договором становить чотири роки».

- 2** З якого моменту слід обчислювати строк позовної давності для стягнення заборгованості за договором постачання за поставлений, але не оплачений товар: з моменту передачі товару покупцеві чи з моменту, зазначеного як строк оплати за договором?

За загальним правилом, визначеним у ч. 1 ст. 261 ЦК, перебіг строку позовної давності

починається з моменту, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення своїх прав. Що ця норма означає на практиці, покажемо на прикладі.

ПРИКЛАД

За договором про надання послуг надані послуги повинні бути оплачені до 01.01.20 р. Отже, останній день оплати – 31.12.19 р. А строк позовної давності потрібно обчислювати з 01.01.20 р.

У загального правила є декілька винятків. Так, нормою ст. 261 ЦК передбачено, що перебіг строку позовної давності починається:

- за вимогами про визнання недійсним правочину, здійсненого під впливом насильства, – з дня припинення насильства;
- вимогами про застосування наслідків нікчемної операції – з дня, коли почалося її виконання;
- зобов'язаннями, строк виконання яких не визначений або визначений моментом вимоги, – з дня, коли у кредитора виникає право пред'явити вимогу про виконання зобов'язання;
- регресним зобов'язанням – з дня виконання основного зобов'язання.

Винятки можуть бути встановлені й іншими нормами ЦК, а також законодавчими актами.

У нашому прикладі строк позовної давності слід обчислювати з моменту, зазначеного в договорі як строк оплати.

3 Як бути, якщо в договорі не зазначено строк оплати? З якого моменту у цьому випадку слід обчислювати строк позовної давності?

У цьому випадку потрібно керуватися нормами ч. 2 ст. 530 ЦК: якщо в договорі не зазначено конкретний строк виконання зобов'язання, то кредитор має право вимагати його виконання в будь-який час, а боржник зобов'язаний виконати вимогу в 7-денний строк з дня його пред'явлення.

Тобто строк позовної давності потрібно буде обчислювати **починаючи з дня, що настає за цими 7 днями.**

4 Чи існують вимоги, на які не поширюються строки позовної давності?

Так, такі випадки визначені у ст. 268 ЦК. У цьому переліку є, наприклад, вимоги, які ви-

никають з особистих немайнових прав, вимоги вкладника до банку (фінустанови) про видачу внеску.

Крім вищезазваної ст. 268 ЦК випадки, на які не поширюється позовна давність, можуть бути встановлені окремим спеціальним законодавством. Наприклад, строки давності не застосовуються в трудових правовідносинах до вимог за зарплатою, що прямо прописано в ст. 233 КЗпП.

5 У яких випадках строки позовної давності перериваються і як їх тоді правильно визначити?

Перелік випадків переривання строку позовної давності наведений у ст. 264 ЦК. Підставами для переривання строку є такі події:

1. Боржник вчинив дії, які свідчать про визнання ним боргу або іншого свого обов'язку.

2. Кредитор подав до суду позовну заяву з вимогою виплатити частину заборгованості або позов до одного з декількох боржників.

Якщо перебіг строку був перерваний однією із цих подій, то строк починає обчислюватися заново, а час, який минув до моменту його переривання, до нового строку не зараховується. Наприклад, строк оплати за договором минув 01.05.19 р., але оплата не була проведена. Пред'явлену кредитором претензію боржник визнав 01.09.19 р. (дата відповіді на претензію). Отже, трирічний строк позовної давності за цією заборгованістю тепер потрібно обчислювати не з 01.05.19 р., а з 01.09.19 р.

6 Які дії боржника можуть свідчити про визнання ним боргу або іншого свого обов'язку і служити підставою для переривання строку позовної давності?

Ні ЦК, ні інші нормативні акти не конкретизують такі дії. Але для цих цілей можна скористатися роз'ясненнями ВГСУ, наведеними в пп. 4.4.1 Постанови № 10. Згідно із цим підпунктом такими діями можуть бути:

- визнання боржником пред'явленої претензії;
- зміна договору, з якого випливає, що боржник визнає існування боргу, а також прохання боржника про таку зміну договору;
- письмове прохання боржника відстрочити сплату боргу;

- підписання боржником (уповноваженою на це посадовою особою боржника) разом з кредитором акта звіряння взаєморозрахунків, який підтверджує наявність заборгованості в сумі, за якою виник спір;
- письмове звернення боржника до кредитора з гарантією сплати боргу;
- часткова сплата боржником або з його згоди іншою особою основного боргу та/або суми санкцій.

Зверніть увагу: ця постанова ВГСУ не є нормативно-правовим актом, а всього лише роз'яснює і трактує чинні норми законодавства, а наведений у ній перелік підстав не є вичерпним.

7 Крім переривання строків позовної давності існує ще їх зупинення. У чому його відмінність від переривання, у яких випадках воно можливе і як тоді обчислити ці строки?

Дійсно, у ст. 263 ЦК наведено підстави, коли перебіг строку позовної давності зупиняється, а саме:

- пред'явленню позову перешкождали обставини непереборної сили, наприклад природні або соціальні явища (повінь, страйки тощо);
- закон передбачає відстрочення виконання зобов'язання (мораторій), наприклад при порушенні справи про банкрутство запроваджується мораторій на задоволення вимог кредиторів, що виникли до дня його запровадження;
- припинена (на конкретний час або до прийняття нового акта) дія закону або іншого нормативно-правового акта, яким регулюються відповідні відносини;
- позивач або відповідач перебуває у складі Збройних Сил України або в інших створених згідно із законом військових формуваннях, які переведені на військовий стан.

З дня зупинення вищеназваних обставин перебіг строку позовної давності продовжується з урахуванням часу, який минув до його припинення. У цьому і полягає основна відмінність переривання строку позовної давності від його зупинення. Якщо в першому випадку такий строк потрібно обчислювати наново, то в ін-

шому весь час до припинення включається до строку позовної давності.

Наприклад, строк позовної давності почав обчислюватися з 01.01.19 р., але з 01.04.19 р. по 31.05.19 р. стосовно боржника діяли обставини непереборної сили (форс-мажор), засвідчені довідкою Торгово-промислової палати. До початку виникнення форс-мажору строк позовної давності становить 3 місяці. Після закінчення форс-мажору цей строк обчислюватиметься з урахуванням цих 3 місяців. Таким чином, строк позовної давності закінчиться 01.03.22 р.

8 Кредитор пропустив строк позовної давності. Чи має він право звернутися до суду за захистом своїх інтересів?

Так, має. Закінчення строку позовної давності не є перешкодою для подання кредитором позову до суду, і суд зобов'язаний прийняти заяву про захист прав до розгляду незалежно від закінчення цього строку (ч. 2 ст. 267 ЦК). Більше того, суд застосує строк позовної давності тільки на підставі заяви сторони у спорі, яка зроблена до винесення судового рішення (ч. 3 ст. 267 ЦК). Таким чином, якщо відповідач, наприклад, не зазначить ту обставину, що строк позовної давності минув і не зробить про це заяву суду, то суд розглядатиме справу по суті незалежно від цього строку і, можливо, задовольнить заявлені позовні вимоги.

Якщо ж строк позовної давності пропущено з поважної причини, то в суді потрібно заявити про це і пред'явити суду докази поважності причини. Тоді суд оцінить їх і, можливо, дійде висновку про необхідність захисту інтересів незалежно від пропуску зазначеного строку (ч. 5 ст. 267 ЦК, п. 2.2 Постанови № 10).

9 Який строк позовної давності за ЗЕД-контрактами?

Відповідь на це запитання залежить від декількох факторів, а саме:

- правом якої країни сторони договору керуються і чи закріплено це в договорі;
- чи поширюється на їх правовідносини дія Конвенції про позовну давність.

Тут слід узяти до уваги, що позовна давність визначається правом, яке застосовується для встановлення прав та обов'язків учасників відносин

(ст. 35 Закону № 2709). Зазвичай застосовне право сторони зазначають у ЗЕД-контракті.

Щоб зрозуміти, чи поширюється на ваш ЗЕД-контракт дія Конвенції про позовну давність (далі – Конвенція), необхідно звернути увагу на такі моменти.

1. Конвенція поширюється (ст. 3):

- тільки на контракти, сторони яких перебувають у країнах, що її ратифікували (перелік таких країн установлений МЗС у Листі № 72). Конвенція ратифікована Україною (Постанова № 3382) і діє в Україні з 01.04.94 р.;
- тільки на договори міжнародної купівлі-продажу і не поширюється на відносини, пов'язані з виконанням робіт і наданням послуг.

2. Конвенція не застосовується (ст. 3, 4):

- у разі, коли сторони договору в ясній формі виключили застосування її положень (тобто чітко вказали на це у ЗЕД-контракті);
- до продажу: товарів, які отримуються для особистого, сімейного або домашнього користування, з аукціону, у порядку виконавчої дії або іншим чином на підставі закону; фондових паперів, акцій, забезпечувальних паперів, оборотних документів і грошей; судів водного і повітряного транспорту; електроенергії.

Отже, визначаючи строк позовної давності за ЗЕД-контрактом, ви перш за все з'ясуєте, чи по-

ширюється Конвенція на ваші правовідносини. Якщо так, то визначати такі строки потрібно за її правилами. Згідно з Конвенцією загальний строк становить 4 роки.

Візьміть до уваги, що порядок обчислення строку позовної давності за Конвенцією відрізняється від порядку, встановленого українським законодавством (зокрема, стосовно початку, припинення і відновлення перебігу строку тощо).

Якщо ж норми Конвенції не застосовуються до правовідносин, то строк позовної давності визначається відповідно до права, вибраного сторонами контракту. Наприклад, сторони контракту, на який не поширюються вимоги Конвенції, вибрали для свого контракту право України. Тоді згідно зі ст. 257 ЦК загальний строк позовної давності за контрактом становить 3 роки, і при його визначенні діятимуть усі правила обчислення, установлені українським законодавством (див. вище).

Якщо до відносин за контрактом Конвенція не застосовується і сторони не назвали у ЗЕД-контракті застосовуване до відносин право, то визначити таке право доведеться на підставі ст. 32, 44 Закону № 2709. У цьому випадку застосовується право сторони, що має найбільш тісний зв'язок з операцією, наприклад, право країни підрядника – за договором підряду, перевізника – за договором перевезення.

ВИСНОВКИ

Для списання в обліку заборгованості, що є безнадійною внаслідок закінчення строку позовної давності, потрібно правильно визначити цей строк. При цьому треба орієнтуватися перш за все на норми ЦК, які визначають загальний строк позовної давності (3 роки) і спеціальні строки.

При обчисленні строків позовної давності слід зважати на моменти, коли строк може бути припинений і перерваний.

Визначення строків позовної давності за ЗЕД-контрактами має свої особливості. У цьому випадку потрібно враховувати норми Закону № 2709 і Конвенції про позовну давність.